

Тема заняття: Життя і творчість Ольги Кобилянської. Краса вільної душі й аристократизм духу в новелі О. Кобилянської „Impromptu phantasie”. Образи жінок-інтелектуалок у новелі Ольги Кобилянської „Valse melancolique”.

**Ольга Кобилянська – пишна троянда
в саду української літератури
М.Старицький**

Цілі заняття: ознайомити з основними подіями життєвого і творчого шляху О.Кобилянської, умовами формування світогляду письменниці; характеризувати образи жінок-інтелектуалок, героїнь новел „Impromptu phantasie” та „Valse melancolique”; розвивати мислення учнів, увагу, пам'ять, розширювати й уточнювати словниковий запас; виховувати естетичні смаки, любов до літератури, мистецтва, повагу до визначних діячів національної культури.

Інструкція до заняття:

- *Ознайомитися з темою та цілями заняття.*
- *Прочитати новели „Impromptu phantasie” та „Valse melancolique”.*
- *Уважно опрацювати теоретичний матеріал.*
- *Запам'ятати або повторити теоретико-літературні поняття, вміщені у глосарії.*

- *Ознайомитися з комп'ютерною презентацією до заняття, переглянути відеоматеріали про письменницю, твори Ф.Шопена.*
- *Виконати практичні завдання за вивченим матеріалом.*

План заняття

1. Життєвий і творчий шлях О.Кобилянської, формування світогляду письменниці.
2. Проблеми емансипації жінки у творчості О.Кобилянської.
3. Новела „Impromptu phantasie”. Краса вільної душі, аристократизм духу як провідні мотиви твору.
4. Новела „Valse melancholique”.

1. Життєвий і творчий шлях О.Кобилянської, формування світогляду письменниці.

Її називали гірською орлицею за горде серце, пишною трояндою в саду української літератури за неповторну шляхетну жіночність у змалюванні дійсності. Сама ж вона називала себе скромно – робітницею свого народу.

Портрет. Ольга Кобилянська була брюнеткою з оксамитовими очима, мала струнку постать, яку зберегла до глибокої старості. Вирізнялася тонким смаком, цікавилася новинками моди, тому завжди вишукано одягалася.

Подруга Ольга Устиянович так описує юну Кобилянську: «Чорне, добре плекане, блискуче волосся окружало її біле личко, рожеві уста всміхались... радісно, а великі чорні очі чогось тужно та сумно гляділи. Грала вона на фортепіано... і співала...милословним сопрано».

У похилі літа О. Кобилянська, за описами близьких людей, виглядала так: темне волосся, крізь яке пробивалася ледь помітна сивина, гладко зачесане, поділене проділом, заплетене в коси, які укладалися позад голови і закріплялися шпильками. Брови виразно темні, обличчя поважне, серйозне й нагадувало більш чоловіче, ніж жіноче. На ньому ані зморшки, були вони ледь помітні тільки під очима. Лице матове, широке чоло трохи виділялося на худорлявому обличчі, на вустах — вираз туги, мрії, осяяний добродушністю. Особливо виділялися темно-карі очі, які світилися вологим, променистим блиском, в них, як казали, ніби відбивалася свіжість травневої роси. Сумовитий вираз обличчя був майже завжди, навіть і тоді, коли письменниця всміхалася.

Освіта. Ольга Кобилянська чи не все своє життя шкодувала, що не здобула повноцінної освіти, адже в той час у суспільстві вважалося, що

початкової школи, трохи піаніно, трохи добрих манер для дівчини вистачить. Змиритися з майбутнім, у якому є тільки господарство й родина, Ольга не могла й не хотіла. Однак тиха й скромна за натурою дівчина заради братів і злагоди в родині мовчала про своє бажання вчитися. Вона багато працює над собою, читає науково-мистецьку та філософську літературу, захоплюється ідеями Ніцше.

Вдача. Щоденник О. Кобилянської розкриває її як *вразливу й емоційну натуру*. Особистий душевний біль майбутньої письменниці став тим життєвим матеріалом, що згодом знайшов відображення в її творах. «Межи моїми ровесницями і знакомими, котрих в мене було небагато, не було жодної, котрій я б була могла відкрити свою душу з її тайнами. Їх ідеал був мужчина і заміжжя, тут вже все кінчалось... Мені хотілось широкого образования, і науки, і ширшої арени діяльності», — згадувала письменниця в автобіографії.

Захоплення. Ще в дитинстві Ольга виявляла *хист до музики*, навчилася грати на фортеп'яно. Дівчина брала участь в аматорських виставах, любила співати, багато читала — переважно твори німецьких і швейцарських авторів. Тому й літературну діяльність О. Кобилянська розпочинала як німецькомовна письменниця.

Нові знайомства. Значний вплив на молоду Кобилянську справило знайомство з феноменальною для свого часу особистістю — *Софією Окуневською*, гімназисткою, яка згодом закінчила університет і стала першою в Австро-Угорщині жінкою-лікарем з вищою освітою. Кобилянська знайомиться також з *Н.Кобринською, І.Франком, М.Павликом*, які допомогли їй утвердитися в літературі як українській письменниці.

Початок літературної творчості. 1891р. родина Кобилянських переїжджає до Чернівців — осередку освіти й культури. Ольга входить у коло прогресивної інтелігенції, захоплюється проблемою емансипації жінки, її духовного розкріпачення. 1894. в журналі „Зоря” опубліковано перший україномовний твір письменниці — повість „*Людина*” (перероблене з урахуванням критики І.Франка оповідання „Вона вийшла заміж”). Твір присвячено Н.Кобринській — письменниці, громадській діячці. Проблеми, порушені в „Людині”, глибше розкриваються в повісті „*Царівна*”(1895).

Розквіт таланту. Один за одним з'являються нові досконалі твори: „Він і вона”, „Ніоба”, „Земля”, „Природа”, „Некультурна”, „У неділю рано зілля копала”.

1898р. — знайомство у Львові під час Франкового ювілею з багатьма визначними культурними діячами.

1899р. — поїздка до Києва, зустріч з М.Коцюбинським, М.Лисенком, М.Старицьким. Незабутнім стало знайомство з Лесею Українкою, яке переросло в щирі багаторічну дружбу.

Кохання та приватне життя. Найщирішим почуттям у житті письменниці стала любов до *Осипа Маковея*, який був одним із перших редакторів і критиків її творів. У листах до коханого О. Кобилянська писала: «Се, що я до Вас відчуваю, воно таке велике та святе, таке біле, що я

стану перед цілим білим світом і скажу се... Я знаю, ніхто не перевершить любов мою». Однак дослідники допускають імовірність, що О. Маковей по-справжньому не кохав О. Кобилянську, а лише захоплювався її письменницьким талантом. Тому він одружився з іншою жінкою, але не був щасливим у шлюбі. Після розриву з коханим О. Кобилянська заміж не вийшла, а його листи знищила. Єдиною розрадою в особистому житті письменниці була племінниця Галина-Олена, яка стала її прийомною донькою.

Інтимна драма письменниці позначилася на тематиці її новел *„Смутно колишуться сосни“*, *„Мої лілеї“*, *„Через море“*.

Між двома світовими війнами. У 1914 р. під враженням подій Першої світової війни письменниця створює цикл антивоєнних новел: *„Назустріч долі“*, *„Юда“*, *„Лист засудженого вояка до своєї жінки“*.

1929 р. у її творчій діяльності ознаменувався виданням повного зібрання художніх творів. О. Кобилянську було прийнято до Спілки письменників України і навіть встановлено пенсію, хоча вона й проживала на території Румунії. На початку Другої світової війни профашистський румунський уряд намагався віддати видатну письменницю під трибунал, але 21 березня 1942 р. після тяжкої хвороби на 78-му році життя письменниці не стало. Ольга Юліанівна похована в Чернівцях на Руському цвинтарі.

Вшанування пам'яті. У Чернівцях створено Літературно-меморіальний музей О. Кобилянської, що знаходиться в будинку, де вона мешкала з 1925 р. до своїх останніх днів. У 2006 р. було засновано щорічну літературно-мистецьку премію імені О. Кобилянської, що присуджується за найкращий літературний твір і наукові праці щодо питань гендерної політики в державі.

2. Проблеми емансипації жінки у творчості О.Кобилянської.

Українська література кінця XIX — початку XX ст. перебувала під впливом західноєвропейських літературних тенденцій. О. Кобилянську особливо цікавили філософські праці **Ф. Ніцше**, імпонувало його розуміння ідеально-абстрактної, романтичної *надлюдини*, яка намагається чинити опір обставинам буття й утверджує себе всупереч цим обставинам. Літературний критик С. Єфремов вважав, що О. Кобилянська з усіх українських письменників початку XX ст. найближча до модерністських європейських напрямів. Герої О. Кобилянської — це «аристократи духа», вони хочуть вживити в собі ідеал «надлюдини».

Сповідуючи філософію Ф. Ніцше, письменниця зображувала людину як неповторну особистість — мислячу, горду, відважну, здатну творити добро, відстоювати право на щастя. Для О. Кобилянської такою особистістю є жінка. У її творах зображено жінку з повноцінним особистісним світовідчуттям, із багатим внутрішнім світом, наділену відкритим розумом,

щирим серцем, волею та правом на щастя. Неоромантичний ідеал утілено в жіночих образах повістей О. Кобилянської «Людина» (1892), «Царівна» (1895), музичних новел «Impromptu phantasie» (1894) та «Valse melancolique» (1894).

3. Новела „Impromptu phantasie”. Краса вільної душі, аристократизм духу як провідні мотиви твору.

Специфічною рисою художнього мислення О. Кобилянської є музичні асоціації, через які вона розкриває емоційно-чуттєвий світ персонажа. Особливо яскраво це виражено в новелах «Impromptu phantasie» та «Valse melancolique», у яких музика є суголосною душевному стану героїв.

Музика відігравала важливу роль у житті письменниці. Серед уподобань О. Кобилянської були композиції Ф. Шопена, Ф. Ліста, Р. Шумана, Л. ван Бетховена, Ф. Мендельсона, В. Моцарта, Й. Брамса, М. Лисенка. Це мистецтво приносило їй моральне та естетичне задоволення, підбадьорювало у хвилини розпачу та зневіри, надихало на творчість. О. Кобилянська чутливо сприймала і майстерно вводила у свої художні твори тему музики. Нереалізований повною мірою музичний потенціал письменниці сприяв створенню сповнених музикою новел, художніх образів, народжених взаємодією словесного й музичного мистецтва.

Сюжет і композиція твору

Сприйняття особистістю музики — одна із основних тем у творчості О. Кобилянської. Назва художнього нарису «*Impromptu phantasie*» (1894) викликає асоціацію з однойменним експромтом Ф. Шопена — улюбленого композитора письменниці.

Слово «*impromptu*» у назві твору свідчить про спонтанну реалізацію письменницею художнього задуму, а «*phantasie*» — це та вільна музична форма, завдяки якій вона зуміла виразити свій характер.

Підзаголовок — **нарис** — вказує на особливості твору як такого, що позбавлений чіткої, завершеної форми.

В основу композиції покладено типовий для сонатної форми **контраст** двох тем:

- зображення в експозиції тонкої пристрасної натури героїні, у якій чергуються **два відмінні настрої**: мрійливість, пасивність, нерішучість — з одного боку, та активність, жвавість, навіть непередбачуваність — з іншого.
- відтворення нереалізованих можливостей головної героїні в кінці твору, які протиставляються її **великому духовному потенціалу в дитинстві**.

Сюжет складається з окремих епізодів за принципом контрасту. Об'єднує їх **образ оповідачки**, який зливається з **образом героїні**, спорідненої з власним **ліричним «Я» авторки**. Основну увагу у творі приділено не зображенню картин зовнішнього світу, а глибинному розкриттю внутрішнього світу героїні.

Образ ліричної героїні

О. Кобилянська зображує **два відтинки життя оповідачки твору**. **Перший** — десятирічною дівчинкою, **другий** — дорослою жінкою.

У першій частині новели авторка зображує кілька епізодів, на прикладі яких розкриває **характер юної героїні**. У ній поєднуються меланхолійність, чуттєвість, задумливість, з одного боку, і сміливість, нестримність, вольовий і сильний характер — з іншого. Але при всій парадоксальності вона **гармонійна й життєлюбна**, почуття переповнюють її, хоч дівчина не завжди їх усвідомлює.

Розвиток характеру героїні відбувається через сприйняття нею музики. Слухаючи ноктюрн Шопена, вона «почала плакати. Тихо, але цілою душею», тим самим виявляючи тонку організацію свого внутрішнього світу. Невипадково майстер радить героїні грати п'єсу Шопена, коли їй виповниться двадцять років. Він розуміє, що, тільки пізнавши силу кохання, розвинувши в собі чуттєвість, вона зможе в усій повноті відчувати і глибину музичного твору.

Дорослу героїню авторка зображує як розумну, дотепну, незвичайно багату натуру: «Займалась малярством, писала, старалась усіма силами заспокоїти в собі ненаситну жадобу краси». Парадоксальність ситуації полягала лише в тому, що дівчина з такою духовною красою була нещасливою, сповненою постійним відчуттям смутку: вона була «занадто оригінальна, замало нинішня і не мала в собі нічого з “плебейськості”». Отже, при всій своїй силі характеру героїня виявилася занадто вразливою й незахищеною перед життям.

О. Кобилянська насамперед приділяє увагу двом аспектам — **стосункам дівчини із чоловіками та її ставленню до життя**. І хоч в особистому плані героїня відчуває себе нещасливою від нерозділеного кохання, це не перешкоджає їй **насолюджуватися життям, яке вона сприймає як велике диво**: «Я відчуваю, як життя лежить переді мною не як щось сумне, безвідрадне, важке до перенесення, але як би один пишний, святочний день, гаряче пульсуючий, приваблюючий, широкий, пориваючий образ або немов яка соната».

Тема новели — зображення тонкої пристрасної натури жінки, її життєлюбності та глибокого духовного світу, сповненого почуттів.

Ідея — утвердження думки про усвідомлення жінкою свого місця у світі та її права бути щасливою в усій повноті.

4. Образи жінок-інтелектуалок у новелі „Valse melancholique”.

Ми сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі».

Д.Павличко

Найкраще з оповідань О. Кобилянської... це музично-пластична поема в прозі «Valse melancholique».

Леся Українка

Назва твору. Судячи з назви, новела «Valse melancholique», що в перекладі означає «меланхолійний вальс», має бути присвячена «мистецькій» темі. Але музика, як і у творі «Impromptu phantasie», стала для О. Кобилянської лише приводом до роздумів про проблему жіночого щастя.

Автобіографічність твору. Безпосереднім поштовхом до написання новели стали її непрості *особисті стосунки з О. Маковеем*. Про автобіографічність твору сама письменниця в листі до нього в 1898 р. писала: «Прочитались “Valse melanc.” і знаєте історію мого життя. Се моя історія. Більше не кажу нічого». Чи здогадувався він, на що так недвозначно натякала письменниця? Напевне, так. Можливо, навіть відчував докори сумління за її розбите кохання, адже першим твором, який підготував до друку на посаді редактора «Літературно-наукового вісника», була саме новела «Valse melancholique». Але, як справжній митець, власну життєву драму О. Кобилянська змогла узагальнити до осмислення долі значної частини українського жіноцтва того часу.

Тема новели. У центрі новели — творчо обдаровані особистості *Марта, Ганна та Софія*. Вони вибудовують свій маленький замкнений світ, відокремлений від решти, і знаходять *душевну рівновагу в мистецтві, що є втіленням гармонії та краси*.

Зображення життя трьох обдарованих жінок і є темою новели. Героїні «Valse melancholique» за своїми характерами різні, але їх **об’єднує спільне прагнення бути щасливими**. У кожної з них свій ідеал жіночого щастя.

Сюжет. Сюжет новели складається з кількох подій, що розповідають про неповних півроку із життя трьох інтелектуалок.

Експозиція — оповідь про двох несхожих між собою жінок — Марту й Ганнусю, між якими постійно точаться розмови про кохання та плани на майбутнє.

Зав’язка — рішення подруг взяти третього компаньйона для спільного проживання; поява Софії Дорошенко.

Розвиток дії – розмови подруг, їх уподобання, навчання, проблеми; смерть матері Софії.

Кульмінація – Софія отримує лист від дядька, у якому той відмовляє їй в утриманні, що спричиняє серцевий напад Софії, її зсмерть.

Розв'язка твору — похорон Софії, від'їзд Ганни до Італії, повернення з маленьким сином, щасливе Мартине заміжжя.

Мотив вальсу у творі наскрізний і об'єднує всі події в завершене ціле.

У заголовок новели авторка винесла назву музичного етюдю «Valse melancolique», який створила та тричі виконувала протягом твору піаністка Софія. За настроєм він складався з *двох частин — легкої і безтурботної спочатку та бентежної й трагічної наприкінці*. Своє враження про нього Марта передала так: «Перша часть — повна веселості і грації, повна визову до танцю, а друга... О, та тама! Та нам добре знана ворохобна тама! Збігала шаленим льотом від ясних звуків до глибоких, а там — неспокій, глядання, розпучливе нишпорення раз коло разу, топлення тонів, бій, — і знов збіг звуків долину... відтак саме посередині тами смутний акорд-закінчення». Такий настрій твору ніби віддзеркалював щасливі та драматичні події, які переживала протягом свого короткого життя Софія Дорошенко.

Образи новели.

Музика є центральним образом «Valse melancolique». Крім того, що вона структурує новелу, музика виступає своєрідним **символом**, збагачує художні образи додатковими асоціативними значеннями, посилюючи динамізм сюжету та вплив на читача, розкриває внутрішній світ персонажів. Вона є **втіленням мрії** про високий і недосяжний світ, виступає **захистом** від усіх життєвих негараздів, тому героїні й шукають у ній порятунку від драматизму життя. Музика також виражає сильну, горду й водночас ніжну та вразливу вдачу героїнь, тонко **відтворює їхні настрої та душевні стани**.

Марта — головна героїня, оповідачка, крізь призму сприйняття якої письменниця зображує події. Вона суттєво відрізняється від своїх подруг традиційними поглядами на життя. За її терпіння, **доброту й прагнення служити ближнім подруга порівнює** її з біблійною героїнею Адою і каже, що вона має «божеське серце, що наказує ближнього любити більше, як себе самого». Софія порівнює її з тим **типом «тисячок звичайних, невтомно працюючих мурашок, що гинуть без нагороди, а родяться на те, щоб любов'ю своєю удержувати лад на світі»**. Та й сама вона про себе зауважує: «...в мені стільки тепла, що можу ним і інших зогріти». Можливо, тому її **власне «Я» в цьому жіночому тріо завжди на останньому місці**. Дівчина стримує імпульсивний характер Ганнусі, уміє уважно вислухати й підтримати Софію, здатна оцінити таланти подруг.

Марта не поривається до чогось особливого, її **життєві прагнення прості й звичайні**. Високо цінуючи мистецтво і його вплив на людину, **вищим мірилом щастя вона все ж таки вважає любов**. Водночас вона не обмежується лише клопотами про щодень. Марта готується скласти іспити,

щоб стати вчителькою, вивчає іноземні мови, навчається музики й «прерізних робіт», які в житті можуть їй знадобитися. Вона так само тонко відчуває красу, як і її приятельки, хоч і не хизується цим. З цього приводу вона зауважує: **«Найменша краса вражає мою душу, і я піддаюся їй без опори»**. Такі якості допомагають їй досягнути бажаного щастя, яке втілюється для неї в улюбленій праці та дружній родині.

«Дразлива і химерна» художниця Ганнуся походила «з доброї родини», тому була «претензійна і розпечена». Ганнуся **має витончений, вишуканий внутрішній світ і не сприймає буденне й приземлене, яке, на її думку, руйнує красу**. Своє художнє обдарування вона розцінювала як **дар Божий, який здатний змінити світ**. Будучи високої думки про себе, вона **дещо з погордою ставить до Марти за приземленість її життєвих цілей, хоч і любить подругу**. Малярка постійно говорить, що Марта не здатна зрозуміти її чуттєву душу.

Ганнуся за поглядами належала до **феміністок**, які почали з'являтися в західноукраїнському суспільстві. Своє **ставлення до чоловіків і ролі сім'ї для жінки** вона висловлює так: «Не будемо, приміром, жінками чоловіків або матерями, лише самими жінками. Ти розумієш? Будемо людьми, що не пішли ані в жінки, ані в матері, а розвинулися так вповні». Чи не через такі переконання вона відкидає можливість істинного кохання між чоловіком і жінкою? Вона не переймається тим, що позбавила свого сина щастя спілкуватися з батьком і вважає, що тільки їй належить право виховувати дитину й визначати її долю.

В образі Софії О. Кобилянська малює поетичний образ **молодої піаністки**, для якої мистецтво є **способом самовираження й захистом у важких життєвих ситуаціях**. Її дитинство минуло в заможній родині банківського працівника. Розорення сім'ї, смерть батька, нерозділене кохання суттєво вплинули на характер дівчини — нервовий і водночас стриманий.

Але найбільше героїню надломило нещасливе кохання. **Її любов була небуденна**: «Таку широку любов, що мала мене вповні розвинути, ні, розцвісти мала мене, віддала я йому [коханому]. Не від сьогодні до завтра, лиш назавсідги... Мав стати сонцем для мене, щоб я розвинулася в його світлі й теплі вповні...». Для Софії кохання — не лише приязнь і теплі почуття до чоловіка. Вона відчувала, що тільки так можна здобути цілісність буття, розвинути всі свої здібності. Але любов дівчини була «заширокою» для нього, щоб він міг зрозуміти й відповісти взаємністю, тож чоловік просто, як каже Софія, втік. Чи не є власними роздумами О. Кобилянської міркування героїні про особисті пережиті почуття?

Любовна драма, яку пережила Софія, виховала в ній **гордість, деяку холодну відстороненість** від усього, зробила її ніби закам'янілою. Вона навчилася опановувати свої почуття й емоції. Усе своє **духовне життя дівчина зосередила на мистецтві**. Єдиним її розрадником став музичний інструмент. **«Можу цілу душу віддати резонаторові»**, — зауважує вона.

Тому Софія прагнула опанувати гру на фортепіано в досконалості. Небуденний талант дівчини, на жаль, не зміг виявитися, бо її не було кому підтримати, покрити великі видатки для здобуття освіти у Відні. Це й призводить до трагічної розв'язки. В образі Софії письменниця втілила неоромантичний конфлікт між високою мрією й неможливістю її досягнути в повсякденному житті.